

To Cite This Article: Kocalar, A. O. & Cömert, G. (2020). Environmental education in the textbooks and curriculum: The example of Turkey and Iran. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 42, 107-117.

Submitted: May 26, 2020

Revised: June 23, 2020

Accepted: July 10, 2020

ENVIRONMENTAL EDUCATION IN THE TEXTBOOKS AND CURRICULUM: THE EXAMPLE OF TURKEY AND IRAN

Öğretim Programlarında ve Ders Kitaplarında Çevre Eğitimi: Türkiye ve İran Örneği

Ali Osman KOCALAR¹

Gazi CÖMERT²

Öz

Bu çalışmanın amacı, ekonomik ve sosyal refah bakımından gelişmiş ülkelerde yirminci yüzyılın ortalarında başlayan daha sonra ise neredeyse bütün dünyada öne çıkan çevre konusunu farklı ülkelerin nasıl ele aldığını tespit etmektir. Çevre konusu uluslararası örgütlerin programlarında, devletlerin politikalarında, hükümetlerin planlamalarında yer almaktadır. Çevre konusunda farklı problemlerin olduğu ve bunlara çözümlerin arandığı da bilinmektedir. Bu açıdan çevrenin ne olduğu, çevrenin korunması için nelerin yapılması gerektiği, çevre sorunlarının neler olduğu, çevre eğitiminin nasıl yapılacağı ve çevre hassasiyetinin nasıl kazandırılacağı gibi sorular farklı ülkelerde acaba nasıl cevap bulmaktadır? Bundan dolayı Türkiye ve İran'ın çevre hassasiyetini öğrencilere nasıl kazandırdığını sosyal bilgiler dersi öğretim programında ve sosyal bilgiler ders kitaplarında hangi amaçların hedeflendiği, hangi beceri ve değerlerin kazandırılmak istendiği ele alınmıştır.

Çalışmada doküman incelemesi yapılmış olup, Türkiye ve İran'daki mevcut öğretim müfredatları ve ders kitapları incelenerek çevre hassasiyetinin nasıl kazandırıldığı ile ilgili bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, elde edilen veriler betimsel analize göre değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Eğitimi, Çevre Hassasiyeti, Türkiye, İran, Beceri, Değer ve Kazanım

Abstract

The purpose of this study is to determine how economically and socially developed countries address the environment issue that has become more visible in the world by the middle of the twentieth century. This environmental issue was included in the programs of international organizations, policies of states, and planning of governments. In fact, everyone knew that there was a problem with the environment, but it is also true that one cannot find solutions on one's own. In this respect, the following questions posed in the study; what are the environmental problems? What should be done to protect the environment? How should the environment education be taught? How can environmental sensitivity be enhanced? How different countries do approach to the environment? It is tried to show how the environmental sensitivity is brought to students' attention via the curriculum of the social studies lesson and textbooks in Turkey, and Iran representing a different culture.

In the study, the document analysis was conducted and the curricula and textbooks in both countries were examined to draw conclusions. The environment education, environmental sensitivity and awareness in social studies textbooks that are outlined in the Social Studies Curriculum in Turkey examined. The Iran case is dealt with in order to find out how two countries approach to the issue. Descriptive analysis also used to assess the obtained data.

Keywords: Environment Education, Environmental Sensitivity, Turkey, Iran, Skill, Value and Learning Outcome

¹ **Correspondence to:** Assoc. Prof., Marmara University, Atatürk Education Faculty, Department of Geography Teaching, İstanbul, TURKEY., <https://orcid.org/0000-0002-7827-9043>, ali.kocalar@marmara.edu.tr

² Dr., <https://orcid.org/0000-0001-9435-7470>, gazicomert@hotmail.com

GİRİŞ

Çevre kavramı aslında çok geniş bir alanı temsil etmektedir. Çevre yerine ekosistem, ekoloji, ortam gibi kavramlar kullanılmaktadır (Garipağaoğlu, 2015; Atalay, 2015). Çevre kavramını Erten (2005) bir canlıyı veya canlı topluluğunu yaşamları boyunca etkileyen faktörlerin tümü olarak tanımlanmaktadır. Buradaki çevre kavramı ile bir kişinin, bir toplumun veya dünyadaki herkesin yaşamını etkileyen ortam olarak düşünülürse sokaktan mahalleye, köyden kente ve bir ülkeden yeryüzünün tamamını kapsayan hatta daha geniş bir alandan bahsedildiğini görmek ve anlamak gerekmektedir.

İnsanoğlu sosyal, ekonomi, kültür ve çevre konularında değişimle karşı karşıyadır. Bu durum uzun soluklu olarak düşünüldüğünde şüphesiz insanoğlunun sahip olduğu imkanlar gelecekte tehlikeye düşecektir (Hampson, 2012). Bu değişiklikler toplumun algısında geniş çaplı farklılıkların oluşmasına sebep olur. Çünkü çevre problemleri, çocuk ve yetişkinlerin eğitim zarureti üzerine yeni bir mana eklemektedir. Bu çerçevede en etkili eğitim, çevre eğitimidir ve bu kavram çevre ve eğitim olmak üzere iki öğeden vücuda gelmiştir. Eğitim, “konuyla ilgili olarak istenen bakış açısı, değer algısı, beceri ve çevre bilincinin oluşturulması, özümsemesi ve hayat boyu idame ettirilmesinden” ibarettir. Çevre ise, “hayat ve mevcut canlıların gelişimi üzerine tesir eden etkenler ve şartlar bütünü” olarak ifade edilir. Çevre eğitimi, bu eğitimi alanlara çevre hakkında bilgi ve algı düzeyi veren bir süreçtir, özellikle insan ile doğal hayatın ilişkisini kapsar. Öğrencilerin bilinçli bir şekilde çevre hakkında etkili değerlendirmelerde bulunarak karar almalarını temin edecek şekilde beceri, tutum ve motivasyon düzeyini artırır (Zehtab Yazdi, 2008).

Herkesin çevresi kendi yaşam alanından oluşmaktadır. Bu alanda meydana gelen her türlü iyi veya kötü gelişme orada yaşayan insanları etkilemektedir. Fakat bazı olayların etkileri veya sonuçları orada kalmayıp çok geniş bir sahadaki doğal ve beşeri her şey üzerinde etkili olabilmektedir. Bundan dolayı 21.yüzyılda teknoloji, iletişim ve ticarete küreselleşen dünyada çevre ve çevre ilişkili her türlü konuda küresel bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. 1977 yılında Tiflis’te “Hükümetler Arası Çevre Eğitim Konferansı” toplanmıştır. Tiflis Deklarasyonu’nda “Çevre eğitim programı ve politikaları ile ilgili olarak kurulacak bir uluslararası çatı oluşturulmalıdır.” ifadesi yer almıştır. Tiflis Konferansı’nda yapılan çalışmalardan sonra, çevre eğitiminin amaçları; kırsal ve kentsel alanlarda ekonomi, sosyal ve politik bağımsızlık ile ilgili bilinçliliğin artırılması, çevrenin korunması ve geliştirilmesi için bireyin bilgi, değer, davranış, sorumluluk ve yeteneklere sahip olunmasının sağlanması, çevreye karşı toplum, grup ve bireylerin davranışlarının değişiminin sağlanması olarak belirtilmiştir (Tiflis, 1977).

Bireyin çevresiyle uyum içerisinde yaşayacağı bilgi, beceri ve davranışları kazanması, su tüketiminden çöp üretimine, enerji tüketiminden doğal kaynak kullanımına kadar her konuda sorumluluk sahibi insanlar yetiştirmek, sorunların çözümünde aktif katılım sağlanması şeklinde açıklanabilir (Demirkaya, 2006). Çevre eğitiminin amacı için farklı görüşler olmakla birlikte (1) çevre yönetimi ve kontrolü için eğitim, (2) çevre bilinci ve yorumu için eğitim ve (3) sürdürülebilirlik için eğitim (Huckle, 1993: 61) hedefleri verilmektedir. Gülay ve Öznacar (2010) ise “çevre eğitiminin temel amaçlarını; çevreyle ilgili doğru tutum, davranış ve becerileri geliştirerek bireyleri çevre okuryazarı yapmaktır” şeklinde ifade etmişlerdir. Ayrıca çevre eğitimi ile toplumun tüm kesiminin çevre konusunda bilinçlendirilmesi, olumlu ve kalıcı davranış değişikliklerinin kazandırılması ve aktif bir katılımın hedeflenmesi gerekmektedir. Diğer bir hedef ise, çevre eğitimiyle çevre okuryazarlık kimliğinin kazandırılmasını sağlamaktır (Kocalar ve Balci, 2013: 18).

Türk eğitim sistemindeki öğretim programlarında çevre konuları (sosyal ve doğal bilimler, insan ve çevre ilişkileri, doğal kaynaklar ve kullanımı) ile ulaşılmak istenen hedef; çevre bilinci kazanmış ve bu konuda bilgiyle yüklenmek yerine, çevreye duyarlı ve olumlu davranışlar edinmiş vatandaş yetiştirmektir (Öztürk ve Zayımoğlu-Öztürk, 2016: 1535). Burada her bireyin çevre hassasiyeti oluncaya kadar aslında eğitiminin devam ettiği vurgulanmıştır. Bu eğitimin ilk olduğu yer her ne kadar ailede başlıyor ve okulda devam ediyor diye ifade ediliyor olsa da hayatın her anında devam eden bir olgudur.

Çevre problemlerinin önemli bir kısmı, genellikle bazı ülkelerin küresel düzeydeki olumsuz faaliyetlerindeki artış ve çevre hususunda takip edilen politikaların bir sonucudur yoksa bireysel düzeydeki faaliyetler değildir. Ancak kirlilik ve çevre tahribi konusunda bireysel anlamda önlem alınabilecek birçok konunun olduğu görülür ve bu alanda da sadece çevre konusunda duyarlı ve hassasiyet sahibi kişiler problemlerin azalmasına yardımcı olabilirler. Bununla beraber eğitimde en önemli konulardan birisi olan çevre eğitiminin bütün kademelerde bulunması gerektiğidir (Fernandez-Manzanal, Rodriguez-Barreiro ve Carrasquer, 2007; Tuncer, Tekkaya, Sungur, Cakiroglu, Ertepinar ve Kaplowitz, 2009; Uzun ve Sağlam, 2006).

Eğitim ve öğretimin ekonomi, toplum, kültür ve siyaset alanlarında kalıcı ve geliştirici etki oluşturduğu bir gerçektir. Dolayısıyla çevre eğitimi konusunda da çalışma yapan birimlerin özen göstermesi gereken konu şudur; eğitimin farklı kademelerine değişik boyutları ile çevre eğitiminin dahil edilmesi, öğrencilerin bireysel anlamda kişisel gelişimlerini takviye ettiği gibi çevre

konusunda da bunun insani bir vazife ve mesuliyet olarak telakki edilmesine sebep olacaktır (Niroo ve Haji Hossein Nejhad, 2013).

ARAŞTIRMANIN AMACI

Çevre hassasiyetinin oluşması öncelikle aile ortamında başlamaktadır. Ailenin ürettiği her atık bir yönden bakıldığında tüketimi göstermekte iken başka bir açıdan da çevreye atılan bir çöp olarak görülmektedir. Kişinin çevresel duygusu üzerinde aileden sonra arkadaş çevresi, yaşadığı mahalle ve ortam ile eğitim gördüğü okul ön plana çıkmaktadır. Yetişen her bireyin, önce görerek sonra ise yaşayarak gelişim gösterdiğini düşünürsek çevre hassasiyetinin oluşması için birçok faktörün etkisinde kaldığını kabul etmemiz gerekmektedir. Bu açıdan devletin vatandaşını bu konuda yalnız bırakmaması gerektiği, hatta doğumdan ölüme kadar onu birçok konuda olduğu gibi çevre eğitimi, çevre bilinci ve çevre hassasiyetinin oluşmasında gerekli önemi vermesi gerektiği anlaşılmaktadır. İşte bu açıdan bakıldığında devletler acaba vatandaşları için bu konuda neler yapmaktadır? Hangi eğitimleri ne zaman ve nasıl vermektedir? Türkiye’de ve diğer ülkelerde çevre hassasiyeti nasıl kazandırılmaktadır? Günümüzde ülkelerin çevre eğitimi konusunda durumu nasıldır? gibi sorular bu araştırmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu sorular rehberliğinde Türkiye’de ve İran’da verilen çevre eğitiminin nasıl olduğu, nelerin kazandırılmak istendiği ve bunun nasıl elde ettirildiği ile ilgili araştırma yapılmış olup bulgular kısmında sunulmuştur.

Araştırmanın problem cümlesini; *Türkiye ve İran’da çevre hassasiyeti öğrencilere nasıl kazandırılmaktadır?* sorusu oluşturmaktadır. Ayrıca problem cümlesine cevaplar oluşturması için alt problemler olarak ise aşağıdaki şu sorulara cevaplar aranmıştır:

- Türkiye’de sosyal bilgiler dersi öğretim programının çevre hassasiyeti ile ilgili amacı nedir?
- Türkiye’de sosyal bilgiler dersinde çevre hassasiyetinin kazandırılması için hangi temel becerilerin ve hangi değerlerin öğretilmesi istenmektedir?
- Türkiye’de sosyal bilgiler dersinde çevre hassasiyetinin kazandırılması için hangi kazanımların öğretilmesi istenilmektedir?
- İran’da sosyal bilgiler dersi öğretim programının çevre hassasiyeti ile ilgili amacı nedir?
- İran’da sosyal bilgiler dersinde çevre hassasiyetinin kazandırılması için hangi temel becerilerin ve hangi değerlerin öğretilmesi istenmektedir?
- İran’da sosyal bilgiler dersinde çevre hassasiyetinin kazandırılması için hangi kazanımların öğretilmesi istenilmektedir?

YÖNTEM

Bu araştırma bir durum çalışmasıdır. Nitel bir araştırma yaklaşımı olan durum çalışması; tek bir durum ya da olayın derinlemesine boyutsal olarak incelendiği, verilerin sistematik bir şekilde toplandığı ve gerçek ortamda neler olduğuna bakıldığı bir yöntemdir (Creswell, 2007). Nitel araştırma, doküman analizi yapılarak verilerin toplandığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma (Yıldırım ve Şimşek, 2008) olarak tanımlanabilir.

Veri toplamak için doküman incelemesi yapılmıştır. Durum çalışmalarında veri toplama sürecindeki 6 kaynaktan biri de dokümanlardır (Yin, 1984). Doküman inceleme metodu, araştırma kapsamında incelenen konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanmasına denilmektedir (Karataş, 2015). Ayrıca bu yöntem “mevcut kayıt ya da belgelerin, veri kaynağı olarak, sistemli incelenmesi” olarak tanımlanmıştır (Karasar, 2007: 183). Verilerin analizinde ise doküman analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada kullanılan veriler karşılaştırma yapmaktan daha çok oları ifade etmek, durumu ortaya çıkarmak için kullanılmıştır.

Bu çalışmada incelenen dokümanlar; Türkiye’de 4, 5 ve 6. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları (çevre hassasiyetinin artmasına yönelik kazanımlar bu yıllardaki programlarda olduğu için), İran’da ise 7. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ile Öğretmen Kılavuz Kitapları (İran’da 7.sınıfta çevre konusu ile ilgili bir bölüm ayrıldığı için) örneklem olarak incelenmiştir. TC. Millî Eğitim Bakanlığı, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları 2018 yılında yenilenmiştir. 7.sınıf konuları çevre ile ilgili olmadığından dahil edilmemiştir. İran İslam Cumhuriyeti’nin incelenen öğretmen kılavuz kitabı ve ders kitapları da şu an kullanılan kaynaklardır. Hem Türkiye’de hem İran’da çevre ile ilişkili olabilecek diğer konular başka çalışmaların konusu olabilecek düzeydedir.

ÇALIŞMANIN BULGULARI

Türkiye’de Öğretim Programındaki Çevre Eğitiminin Amacı

Türkiye’de sosyal bilgiler dersi öğretim programının çevre hassasiyeti ile ilgili amacı nedir? sorusuna cevap bulmak için öncelikle ilgili dersin programı incelenmiştir. Çevre konusunda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının 6.maddesinde özel amaçlar açıklanırken öğrencilerin “Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları” amaçlanmaktadır denilmektedir (MEB, 2018: 8). Bu amaç problem olarak görülen sorumuzun cevabını netleştirmiştir.

Bu amaçta sosyal bilgiler öğretim programının temel olarak eğitim ve öğretimden beklentisinin çevre bilgisi ve algısı olan, duyarlı bir vatandaş yetiştirmek olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak çevre konusunda topluma ve ülkeye faydalı ve hassas bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Türkiye’de Çevre Eğitimi ile Beceri ve Değerlerin Kazandırılması

Türkiye’de sosyal bilgiler dersinde çevre hassasiyetinin kazandırılması için hangi temel becerilerin ve hangi değerlerin öğretilmesi istenmektedir? Sorusuna cevap bulmak için hem müfredat hem de ders kitapları irdelenmiştir.

Çevre hassasiyetini sağlamak ve bu amaca ulaşabilmek için öğrencilere bazı temel becerilerin ve değerlerin de kazandırılması gerekmektedir. Bunun için öğretim programında temel beceri öğretimi ve değerler eğitiminin de sağlanması istenmektedir. Yukarıda bahsedilen çevre hassasiyetinin kazandırılması için şu becerilerin öğrencilere eğitim-öğretim sürecinde kazandırılması gerekmektedir; *Öz Denetim, Karar Verme (4.sınıf), Çevre Okuryazarlığı, Gözlem (5.sınıf), Girişimcilik, Yenilikçilik, Araştırma (6.sınıf)*.

Ayrıca çevre hassasiyetinin kazandırılması için bu değerlerin de öğrencilere verilmesi gerekmektedir; *Sorumluluk, Tasarruf (4.sınıf), Doğal Çevreye Duyarlılık, Dayanışma (5.sınıf), Vatanseverlik, Doğal Çevreye Karşı Duyarlılık, Sorumluluk (6.sınıf) (Tablo 1)*.

Yukarıda tespit edilen beceriler ve değerler toplumlarda çevre konusunun öğretilmesi ve özümsemesinde ön planda tutulan özelliklerdir. Onun için eğitim-öğretim döneminde bu becerileri kazanan, değerleri kabullenen öğrenciler çevre hassasiyetinin yüksek olduğu bireyler olarak hem yaşadığı çevreye, hem ülkesine hem de dünya için önemli bir kazanç olacaktır.

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Dersinde Kazandırılmak İstenen Değerler ve Beceriler			
	4.Sınıf	5.Sınıf	6.Sınıf
Beceriler	<ul style="list-style-type: none"> Öz Denetim Karar Verme 	<ul style="list-style-type: none"> Çevre Okuryazarlığı Gözlem 	<ul style="list-style-type: none"> Girişimcilik Yenilikçilik Araştırma Vatanseverlik
Değerler	<ul style="list-style-type: none"> Sorumluluk Tasarruf 	<ul style="list-style-type: none"> Doğal Çevreye Duyarlılık Dayanışma 	<ul style="list-style-type: none"> Doğal Çevreye Karşı Duyarlılık Sorumluluk

Kaynak: MEB, 2018.

Türkiye’de Kazanımlar ve Çevre Eğitimi İlişkisi

Türkiye’de sosyal bilgiler dersinde çevre hassasiyetinin kazandırılması için hangi kazanımların öğretilmesi istenilmektedir? sorusunun cevabını MEB’in oluşturduğu öğretim programlarında bulabiliriz. Çünkü devlet belli kurallar, hedefler ve modeller oluşturarak istediği hedefe ulaşmak için merkezi olarak bütün okullara aynı doğrultuda program uygulamaktadır. Bu istedik kazanımlar sosyal bilgiler dersi öğretim programından derlenerek aşağıda gösterilmiştir (Tablo 2).

Sosyal bilgiler dersi öğretim programının çevre hassasiyeti ile de ilgili olan özel amacını, sosyal bilgiler ders kitaplarında *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanı içinde verilmeye çalışılmıştır. Bu öğrenme alanının temelini; öğrencilerin girişimci ve bilinçli tüketici becerilerinin geliştirilmesi oluştururken ülke ekonomisinde kaynakların sınırlı olduğunu kavramaları, mevcut kaynakları korumak gereğinin önemine inanmaları için çaba göstermeleri beklenmektedir (MEB, 2018: 11).

Sosyal bilgiler dersi öğretim programının amacına ulaşması, istenilen beceri ve değerlerin elde edilebilmesi için 4, 5 ve 6. sınıf öğrencilerine sosyal bilgiler dersinde aşağıdaki kazanımların verilmesi istenilmektedir. Bu kazanımların elde ettirilmesinde kaynakların sınırlılığı, fayda ve maliyet dengesi göz önüne alınarak öğrencilere istek ve ihtiyaçların birbirinden farklı olduğu,

sahip olduğu kaynakları bilinçli kullanarak tasarrufta bulunması gerektiği vurgu ve yenilenebilir/yenilenemeyen kaynakların önemi de vurgulanır. Böylece öğrenciler çevre hassasiyeti artırılmış bireyler olarak eğitim-öğretim sürecinden geçmiş olacaklardır.

Tablo 2: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarındaki Kazanım Hedefleri	
Sınıflar	Çevre Hassasiyeti ile ilgili Kazanımlar
4.Sınıf	SB.4.5.1. İstek ve ihtiyaçlarını ayırt ederek ikisi arasında bilinçli seçimler yapar. SB.4.5.3. Sorumluluk sahibi bir birey olarak bilinçli tüketici davranışları sergiler. • SB.4.5.5. Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır.
5.Sınıf	SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular. • SB.5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.
6.Sınıf	SB.6.5.2. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder.

Kaynak: MEB, 2018

İran Öğretim Programında Çevre Eğitiminin Amacı

İran’da sosyal bilgiler dersi öğretim programının çevre hassasiyeti ile ilgili amacı nedir? sorusuna cevap olması için İran Anayasasının 50. maddesi şöyledir: “İran İslam Cumhuriyetinde günümüz ve gelecek nesillerin yaşayacağı çevrenin korunması umumi bir vazife olarak telakki edilecektir...” Ayrıca, İran’ın temel eğitim amaçlarından birisi de şöyledir; hijyen prensibini ve çevrenin kamu görevi olarak korunmasını göz önünde bulundurmaktır (Paivandi, 2012).

İşte bu amaca ulaşmak için 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders kitabının 12. Bölümü “İran Habitatının Korunması” başlığını oluşturmaktadır. Bu konuda Yaşam Alanları Neden Bozulur?, Neden Yaşam Alanlarını Korumalıyız? Yaşam Alanlarını Nasıl Korumalıyız? başlıkları oluşturulmuştur (محمودی ملک نازیا، فلاحیان، 1396).

Buradaki anlatımlarda çevre hassasiyetinin oluşması için yaşam alanlarının korunması, yok olma nedenleri ve yaşam alanlarının nasıl korunacağı ile ilgili güzel açıklamalar bulunmaktadır. Örneğin; “Yaşam Alanları Neden Yok olmaktadır?” alt başlığında şu açıklamalara yer verilmiştir:

“Bazı bitki ve hayvan türlerinin tamamen ortadan kalkması ya da yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmasında en önemli etken genel olarak, insanların doğaya karşı yürüttükleri yanlış faaliyetlerdir. O halde bizler, doğadan yararlanıp ihtiyaçlarımızı giderirken üzerine düşüneceğimiz bir programla doğaya verilecek zararı en aza indirmiş olabiliriz. Örneğin iyi planlanmamış yol yapımı ya da ev yeri açma çalışmaları ormanlara büyük zararlar vermektedir. Bazıları ise kömür elde etmek için ağaçları kesmektedirler. Bir bölgede ağaçlar yok olunca o bölgede besin temin edemeyen hayvanlarda yok olmakta ve böylece tabiatın dengesi bozulmaktadır. Kontrolsüz ve usulsüz avlanma da bazı hayvan türlerinin azalmasına neden olmaktadır. Avcılar bazen eğlence, bazen de post, boynoz ve kemiklerinden yararlanmak için hayvanları avlamaktadırlar. Zebra, ceylan ya da kuşları belirli bir bölgede sıkıştırıp avlıyorlar, zamanla bu türlerin sayıları azalıyor veya tamamen ortadan kalkıyor. Yaşam alanlarını tehlikeye sokan bir diğer şey ise çöplerdir. Bizim ürettiğimiz bazı çöpler gerçekten çok zararlı olabilmekte ve yıllarca çürümemektedir. Nüfus arttıkça fabrikalar, yük taşımacılığı ve zehirli madde üretimleri de artmaktadır. Otomobillerden ve fabrika bacalarından çıkan gazlar ya da çiftçilerin zirai mücadelede kullandıkları ilaçların kötü neticeleri olmakta, bazı bitki ve hayvan türlerine zarar verebilmektedir.” (محمودی ملک نازیا، فلاحیان، 1396).

İran’da Çevre İçin Değer ve Becerilerin Kazandırılması

İran’da sosyal bilgiler dersinde çevre hassasiyetinin kazandırılması için hangi temel becerilerin ve hangi değerlerin öğretilmesi istenmektedir? Sorusuna cevap ise sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrencilerin sorgulama yapabilme ve tartışma gibi becerileri elde etmeye yönelik anlatımların yer aldığı görülmektedir. Örneğin; “Faaliyet” başlığı altında öğrencilere şu sorunun yöneltildiği görülmüştür: “Yaşam alanlarının yok edilmesi ile ilgili elde ettiğiniz bilgiler ışığında, vahşi yaşamın yok olmasının nedenlerini tartışınız. Eğer sizler bazı hayvanların korunmasından sorumlu olsaydınız hangi hayvanı neden tercih ederdingiz?” Yine “Faaliyet” başlığı altında da öğrencilere şu soruların sorulduğu görülmektedir (محمودی ملک نازیا، فلاحیان، 1396):

- 63. sayfada yer alan karikatür ile ne anlatılmak istenmiştir?
- Sınıf olarak gruplara ayrılıyorsunuz. Her bir grup Kur’an-ı Kerimde yer alan şu ayetleri bulup üzerine tartışınız: Enam Suresi (99. ayet), Yasin Suresi (32-35. ayet), Hud Suresi (60. ayet), Rahman Suresi (10-12. ayet).
- Sure isimlerine bakınız ve hayvan ya da bitki ismi ile başlayan sureleri bulup sıralayınız.
- Evinizde tahtadan yapılmış olan eşyaların listesini yapınız ve bunlardan bazılarını sınıfa getiriniz.

Ders kitabında ayrıca öğrencilere belli başlı değerlerin öğretilmesi ve kazandırılması için öğrencilere düşen görevler şöyle ifade edilmektedir (7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 62.sayfa):

Çevrenin korunması için siz öğrencilerin yapması gereken bazı işler şunlardır;

- *Hiçbir zaman çiçekleri koparmayınız. Yollarda gördüğünüz yabancı çiçekleri ezmeyiniz.*
- *Yaşadığınız yerde çiçek ve ağaç yetiştirebileceğiniz gibi hayvanların yaşayabilmesi için barınak da yapabilirsiniz.*
- *Kışın dışarda bulunan sular donduğu için kuşlar içecek suya ihtiyaç duymaktadır. Evinizin bahçesine koyacağınız bir kap su ile bu hayvanlara yardımcı olabilirsiniz.*
- *Sofranızda arta kalan artıkları balkonun ya da evin köşesine dökerek kuşların beslenmesine yardım edebilirsiniz.*
- *Kağıttan yararlanmak, ağaçların kesilmesi anlamına gelir. Kağıt mendillerden istifade ederken dikkat ediniz. Kağıt ve gazetelerin dönüşüme gitmesine özen gösteriniz.*
- *Hayvanlardan yapılmış süs eşyaları almamaya özen gösteriniz. (fildişi gibi)*
- *Ormanlık bölgelerde ateş yakmayınız ve eğer yakılmış ise bölgeyi terk etmeden önce söndüğünden emin olunuz.*
- *Eğer yaşadığınız bölgede çevre kirliliği varsa bunu çevre kurumuna veya belediyeye bildiriniz (محمودی ملک نازی، فلاحیان، 1396).*

İran’da Çevre Eğitimi ve Kazanımlar

İran’da sosyal bilgiler dersinde çevre hassasiyetinin kazandırılması için hangi kazanımların öğretilmesi istenilmektedir? sorusuna Öğretmen Kılavuz Kitabında, çevre hassasiyetinin kazandırılabilmesi için aşağıdaki Tablo 3’te yer alan “İran Habitatının Korunması Ünitesi Kazanımları”nın elde ettirilmesi hedeflenmektedir. Bu kazanımlar için sosyal bilgiler ders kitabında farklı uygulamalar yaptırılmaktadır. Bunlar etkinlik veya faaliyet adı altında öğrencilerle yapılarak hedef olan çevre hassasiyetinin öğrencide oluşması için düşünülmüştür. Örneğin; 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretmen Kılavuz Kitabında Bölüm-12 olan “İran Habitatının Korunması” ünitesinde şu etkinliklere yer verilmiştir: “*Hazret-i Allah’ın verdiği nimetleri hatırlatan bir ayeti kerime okunması ve bu nimetleri korumanın sebepleri üzerine tartışma.*” (محمودی ملک نازی، فلاحیان، 1392).

Başka bir örnek ise; üçüncü sayfada yer alan “Faaliyet” başlığı altında şu ifadeler yer verilmiştir: “*Tartışınız: Doğanın tahrip edilmesi ile karşılaşılacak zararları öğrendiniz. Size göre en önde gelen zararı ne olabilir? Eğer sizler konuyla alakalı sorumlu kişilerle bir program geliştirecek olsaydınız hangi canlı türünü öncelerdiniz?*” Yine beşinci sayfada yer alan “Faaliyet” başlığı altında şu ifadeler yer verilmiştir: “*Bir kaç gruba ayrılınız. Öğretmen eşliğinde Kur’an-ı Kerime müracaat ederek konuyla ilgili Yasin, Enam, Hud, Rahman surelerinden ayetleri bulup sınıfta okuyunuz. Kur’anda geçen surelerin isimlerine bakarak bitki ya da hayvan ismi verilmiş olan sure var mıdır?*”

Başka bir “Faaliyet” başlığı altında şu ifadeler yer verilmiştir: “*10 numaralı çalışma kağıdını doldurunuz. Anayasanın 50. maddesinden ne anladığınızı anlatınız. Birkaç gruba ayrılınız ve her bir grup olarak İran’ın güzellikleri ile alakalı bir poster yapınız.*” (محمودی ملک نازی، فلاحیان، 1392).

Tablo 3: İran Habitatının Korunması Ünite Kazanımları	
İran’da Çevre Hassasiyeti ile İlgili Kazanımlar	
•	Çevrenin bozulmasına sebep olan etmenleri açıklarlar.
•	Bir örnek üzerinden doğanın iyi kullanılmaması sonucu nasıl tahrip olduğunu anlatırlar.
•	Evde ve okulda dönüşüm için çöplerin ayrıştırılması konusunda sorumluluk sahibi olurlar.
•	Doğal çevrenin korunmasına yardım konusunda bazı girişimlerde bulunurlar ve bu girişimlerini açıklarlar.
•	Doğal çevre taraftarı bir grup oluşturur, doğal çevrenin korunması için girişimde bulunur ve bir rapor hazırlarlar.
•	Kur’an-ı Kerime müracaat ederek ilahi bir nimet olarak doğayla alakalı ayetleri bulurlar.

Tablo olarak yukarıda oluşturulan İran’daki 7.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde çevre hassasiyeti kazanımlarının bu faaliyetler ile öğrencide daha kalıcı olacağı düşünülmektedir. Bu faaliyetler ile öğrencilerin araştırma yapmasına, buldukları konularla aralarında tartışma yapmalarına, yeni bir fikir belirterek beyin fırtınası yapmalarına ve grup çalışmaları yaparak ilgili konu ile ortaya bir ürün (poster) çıkarmaları sağlanmış oluyor. Böylece çevre konusunu bilen, önemseyen ve değer veren bireyler yetiştirilmeye çalışıldığı düşünülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Eğitim, yarının dünyasına şekil vermektedir (Haj Hosseini, Shobeiri ve Farajollahi, 2008). Türk eğitim sisteminde çevre konusu ilkokulda hayat bilgisi, ortaokulda sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer almaktadır. Ancak Aydın'ın (2010: 836) yaptığı araştırmaya katılan coğrafya öğretmen adaylarının yarısından fazlası, çevre eğitimine okul öncesi eğitim kademesinde başlanması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Öğretim programları içerisinde çevre konularına yer verilmesi (Bilgili ve Kocalar, 2014) çevre eğitimine gerekli önemin verildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Türkiye Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan sadece 4 tane amacın çevre içerikli olması ve genel amaçlar bağlamında çevre eğitiminin yetersiz kaldığı (Öztürk ve Zayimoğlu-Öztürk, 2016: 1535), fakat toplumun ihtiyaçları doğrultusunda program hazırlamanın ise (Yarmohammadian, 1998) gerektiği vurgulanmaktadır.

Türkiye ve İran'da çevre hassasiyeti öğrencilere nasıl kazandırılmaktadır? sorusunun cevabı olarak; Türkiye'de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında belli hedeflerin verildiği görülmüştür. Bu hedefler öğretim programında öğrencilere kazandırılması gereken belli beceri ve değerlerin elde ettirilmesi olarak yer almaktadır. Aynı şekilde İran devletinin de çevre hassasiyetini kazandırmak için anayasasında ve temel eğitim amaçlarında çevre konusunun aynı zamanda toplumsal bir olgu olduğu belirtilmiştir.

Bu çalışmada, öğretim programlarında ve ders kitaplarında çevre hassasiyetinin kazandırılması için öğrencilerde öz denetim, karar verme, çevre okuryazarlığı, gözlem, girişimcilik, yenilikçilik, araştırma becerilerinin ortaya çıkması beklenirken; Öztürk ve Zayimoğlu-Öztürk (2016: 1545) ise yaptıkları araştırmada sosyal katılım, karar verme, eleştirel düşünme, girişimcilik, yaratıcı düşünme, gözlem, araştırma, mekân algılama ve problem çözme becerilerinin kazandırılmasının hedeflendiğini tespit etmişlerdir.

İran'ın ders kitapları ve öğretmen kılavuzunda yer alan bilgilerin öğrencilere faaliyet adı altında uygulama yaptırılarak kazandırılmak istendiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde Tuncel, İcen ve Tuncel (2018; 355) yaptıkları çalışmanın sonuç kısmında, İran'daki Sosyal Bilgiler ders kitaplarında proje ödevleri verilip değerlendirmelerin yapıldığını ve öğrencinin bilgiyi inşa etmesi ve yorumlamasını ön plana çıkaran çalışmaların olduğunu belirtmişlerdir.

Türkiye'de öğrencilere yönelik kazanımlara baktığımızda sınıf farkından dolayı kazanımların uygulama düzeyi değişmekle birlikte çevre hassasiyeti kazandırmayı amaçlamaktadır. Örneğin, sorumluluk sahibi bir birey olarak bilinçli tüketici davranışları sergiler (4.sınıf), kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder (6.sınıf). Benzer şekilde İran'daki öğrencilere verilen kazanım hedefleri çevre bilinci kazandırmayı ilke edinmiştir. Örneğin; evde ve okulda dönüşüm için çöplerin ayrıştırılması konusunda sorumluluk sahibi olurlar.

Çevre etkinliklerini şöyle uygulamak lazım; matematik dersinde bir konunun anlaşılması için nasıl tekrar tekrar sorular çözdürülüp pekiştirme yapılıyorsa, çevre hassasiyetinin yerleşmesi için de aynı şekilde öğretmenler tarafından uygulamaların yapılması çok faydalı olacaktır. Öğrencide bir duygu ve düşünce oluşsun diye okuma parçası veriliyor, bir örnek olay anlatılıyor (kızılderiiler ile ilgili olabilir), ancak bunu yaparak yaşayarak öğretmenler uygulama yaparlarsa bilgi ve kavrama düzeyinden, uygulamaya geçerler ki eğitimin bir sonucu olarak davranış değişikliği ortaya çıkmış olur.

To Cite This Article: Kocalar, A. O. & Cömert, G. (2020). Environmental education in the textbooks and curriculum: The example of Turkey and Iran. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 42, 107-117.

Submitted: May 26, 2020

Revised: June 23, 2020

Accepted: July 10, 2020

EXTENDED ABSTRACT

ENVIRONMENTAL EDUCATION IN THE TEXTBOOKS AND CURRICULUM: THE EXAMPLE OF TURKEY AND IRAN

INTRODUCTION

The concept of environment actually represents a very large area. Concepts such as ecosystem, ecology and environment are used instead of the environment (Garipağaoğlu, 2015; Atalay, 2015). The concept of environment is defined as all of the factors affecting a living thing or a living community (Erten, 2005). In addition, the environment is expressed as “the total of factors and conditions affecting life and the development of existing living things”. Environmental education is a process that gives those receiving this education a level of knowledge and perception about the environment, especially covering the relationship between human and natural life. It increases the level of skill, attitude and motivation in a way that enables students to consciously make effective evaluations about the environment (Zehtab Yazdi, 2008).

Though there are different opinions on the purpose of environmental education; there are several goals on training for environmental management and control, training for environmental awareness and interpretation and training for sustainability (Huckle, 1993: 61). Gülay and Özncar (2010) state that “the main objectives of environmental education; “are to make individuals environmental literate by developing the right attitude, behavior and skills about the environment”. In addition, environmental education should raise the awareness of the society on the environment, help to gain positive and lasting behavioral changes and target active participation. Another goal is to provide environmental literacy identity with the help of environmental education (Kocalar and Balci, 2013: 18).

It is a fact that education and teaching has a lasting and developing effect in the fields of economy, society, culture and politics. Therefore, the subject that the units working on environmental education should pay attention to is that; the inclusion of environmental education in different levels of education by varying degrees will reinforce the individual development of students as well as causing a humanitarian duty and responsibility on the environment (Niroo and Haji Hossein Nejjhad, 2013).

METHOD

This study is a case study. Case study with a qualitative research approach; This is a method in which an individual situation or event is analyzed in detail and in the longitudinal direction, data is systematically collected and what happens in a real environment (Creswell, 2007). Documents were collected for data collection. Documents are one of 6 sources for data collection in case studies (Yin, 1984)

Documents reviewed in this study; In Turkey, the social sciences curriculum for grades 4, 5 and 6 (increase towards increasing environmental sensitivity, because it is included in the program this year), while in Iran, textbooks for 7 grades with textbooks on social sciences (in 7th grade in Iran) Since the chapter on the topic of the environment was separated, it was considered as a model.

Republic of Turkey. The curriculum of the Ministry of Education and Social Sciences was updated in 2018. Grade 7 items are not included, as they are not related to the environment. Teacher handbooks and textbooks analyzed by the Islamic Republic of Iran are also used.

Exploring the challenges of researching Turkey and how do students get environmental sensitivity in Iran? There is a question. In addition, in order to receive answers to the problematic proposal, the following questions were requested as subtasks:

- What is the goal related to the environmental sensitivity of the social studies curriculum in Turkey?
- What should instill the basic skills of environmental sensitivity in Turkey in social sciences lessons and teach them the meaning?
- What knowledge should be taught in social studies to give Turkey environmental sensitivity?
- What is the purpose of the social science curriculum in Iran regarding environmental sensitivity?
- What basic skills and values should be taught in order to increase environmental sensitivity in the course of social sciences in Iran?
- What achievements are desirable to teach in order to increase environmental sensitivity in the course of social sciences in Iran?

RESULTS

Study "What is the goal related to the environmental sensitivity of the social studies curriculum in Turkey?" The result achieved with the question is as follows; It can be seen that the main goal of the curriculum in social sciences from education and training is to educate a sensitive citizen with environmental knowledge and perception. In other words, it aims to educate people who are beneficial and sensitive to society and the country.

Research is needed on "what should be taught basic skills and values in social science classes to inculcate environmental sensitivity in Turkey?" The results achieved with the question are as follows. Providing students with the skills of self-control, decision-making (4th grade), environmental literacy, observation (5th grade), entrepreneurship, innovation, research (6th grade) in order to achieve environmental sensitivity; responsibility, savings (4th grade), sensitivity to the natural environment, solidarity (5th grade), patriotism, sensitivity to the natural environment, responsibility (6th grade).

"To teach the benefits of providing an environment in which sensitivity is desired in Turkey in social studies?" The conclusions on this issue are as follows;

He makes a conscious choice between them, distinguishing between his desires and needs. As a responsible person, he demonstrates the conscious behavior of consumers. Uses surrounding resources without losses (4th grade). Question about the causes of disasters and environmental problems in the environment in which they live. Explain the impact of natural disasters on social life using examples (Grade 5). The influence of unconscious consumption of resources on living life (Grade 6) is analyzed.

What is the purpose of the social science curriculum in Iran regarding environmental sensitivity? In order to create environmental sensitivity related to the issue, conservation of habitats, causes of extinction and ways to protect habitats Why is living space deteriorating? Why should we protect habitats? How do we protect habitats?

What basic skills and values should be taught in order to increase environmental sensitivity in the course of social sciences in Iran? Regarding the issue, it is evident in the social science textbooks that students have expressions for acquiring skills such as questioning and discussion. For example; Under the heading "Activities", it was clear that the students were asked the following question: "In the light of the information you received about the destruction of habitats, discuss the reasons for the destruction of wildlife. If you were responsible for protecting some animals, which animal would you prefer? »The textbook also indicates the responsibilities of students to learn and acquire certain values for students.

What achievements are desirable to teach in order to increase environmental sensitivity in the course of social sciences in Iran? With a question, it was evident that the following achievements were wanted; Explain the factors that cause environmental degradation. One example describes how nature was destroyed by the poor use of nature. They are responsible for sorting garbage for conversion at home and school. They are making some attempts to help protect the environment and explain these initiatives. They create an environmental group, take environmental measures and prepare a report. Using the Qur'an, they find verses related to nature as a divine blessing.

CONCLUSION

Education shapes the world of tomorrow (Haj Hosseini et al., 2008). In the Turkish educational system, the subject “environment” is included in life classes in primary school and a social science lesson in high school. However, more than half of the candidates for geography teachers who participated in the study conducted by Aydin (2010: 836) said that environmental education should begin at the preschool level.

It is important to include environmental issues in the curriculum to show that environmental education needs to be given the necessary attention. Turkey, which is only to become a content area 4, is one of the goals in the curriculum for social sciences and common goals in the context of inadequate environmental education (Ozturk and Zayimoglu Ozturk, 2016: 1535), but prepares programs to meet the needs of the community (Yarmohammadian, 1998), emphasizing this need.

In this study, students are expected to gain self-control, decision making, environmental literacy, observation, entrepreneurship, innovation, research skills to increase environmental sensitivity in curricula and textbooks; Ozturk and Zayimoglu Ozturk (2016: 1545), on the other hand, have determined that they seek social participation, decision making, critical thinking, entrepreneurship, creative thinking, observation, research, spatial perception, and problem solving skills.

It was found that the information contained in textbooks and a manual for teachers in Iran is intended to be obtained by submitting an application by students under the name of type of activity. Similarly, Tuncel, İcen, and Tuncel (2018: 355) stated at the end of their study that project assignments were given in social science textbooks in Iran, and evaluations were made and there were studies that emphasized student building and interpretation of information.

Although Turkey is due to the difference in the level of achievement, we look at achievements for class purposes to equip students to vary according to environmental sensitivity. For example, as a responsible person, he demonstrates the conscious behavior of consumers (4th grade), analyzes the impact of unconscious consumption of resources on life (6th grade). Similarly, the acquisition goals given to students in Iran accepted the principle of environmental awareness. For example; Responsible for sorting trash for conversion at home and school.

Kaynakça / References

- Atalay, İ. (2015). *Ekosistem Ekolojisi ve Coğrafyası*. 2. Baskı: Meta Basım.
- Aydın, F. (2010). Geography teacher candidates' views about environment problems and environment education (Gazi University Case). *International Online Journal of Educational Sciences*, 2(3), 818-839.
- Bilgili, M. & Kocalar, A.O. (2014). Bazı kavramlar açısından çevre ve eğitiminin değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science*, 2(7), 461-471.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches*. (2nd ed.). SAGE Publications. Inc.
- Demirkaya, H. (2006). Çevre eğitiminin Türkiye'deki coğrafya programları içerisindeki yeri ve çevre eğitimine yönelik yeni yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 207-222.
- Erten, S. (2005). Okul öncesi öğretmen adaylarında çevre dostu davranışların araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 91-100.
- Fernández-Manzaral, R., Rodríguez-Barreiro, L. & Carrasquer, J. (2007). Evaluation of environmental attitudes: Analysis and results of a scale applied to university students. *Science Education*, 91(6), 988-1009.
- پرورش و آموزش وزارت آموزشی ریزی برنامه و پژوهش سازمان: تهران. معلم کتاب هفتم پایه اجتماعی مطالعات (1392). محمودی ملک نازیا، فلاحیان ناهید
- پرورش و آموزش وزارت آموزشی ریزی برنامه و پژوهش سازمان: تهران. هفتم پایه اجتماعی مطالعات (1396). محمودی ملک نازیا، فلاحیان ناهید
- Garipağaoğlu, N. (2015). *Türkiye Ortam Sorunları Coğrafyası*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Güluy, H. & Öznacar, M. D. (2010). *Okul Öncesi Dönem Çocukları İçin Çevre Eğitimi Etkinlikleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Haj Hussein, H., Shobeiri, S.M. & Farajollahi, M. (2008). Needs assessment and determine the educational priorities of high school students in the field of environment and sustainable development. *Environmental Science and Technology Journal*, 1(1), COI: JR_ISIH-10-4_005.
- Hampson, G.P. (2012). Ecological education for the long emergency. *Futures*, 44, 71-80.
- Huckle, J. (1993). Environmental education: a view from critical theory, In J. Fien (ed.) *Environmental education: a Pathway to Sustainability* (pp. 43- 69). Geelong: Deakin University Press.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (17. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1) 62-80.

- Kocalar, A.O. & Balcı, A. (2013). Coğrafya öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık düzeyleri, *International Journal Social Science Research*, 2, 15-49.
- MEB, (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). 10 Ocak 2020 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Niroo, M. & Haji Hossein Nejhad, G. (2003). The effect of gardner theory of multiple intelligences (MI) in the education, based on understanding and improving students attitude. *Journal of Environmental Eduvation & Sustainable Development* 1(2), 1-12.
- Öztürk, T. & Zayımoğlu-Öztürk, F. (2016) Sosyal bilgiler öğretim programının çevre eğitimi açısından analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 3(24), 1533-1550.
- Paivandi, S. (2012). Education in the islamic republic of iran and perspectives on democratic reforms. *Workshop Educational Reform Legatum Institute*, London W1J 5DW, United Kingdom.
- Tiflis, (1977). "14-26 Ekim 1977 Hükümetler arası çevre eğitimi konferansı sonuç bildirgesi", *UNESCO/UNEP*, Tiflis.
- Tuncel, G., İçen, M. & Tuncel, Y. (2018). İran ve Türkiye sosyal bilgiler ders kitaplarının içerik ve öğrenme anlayışı boyutunda karşılaştırılması, *Ders Kitapları Uluslararası Sempozyumu-DEKUS 2018* (340-356).
- Tuncer, G., C. Tekkaya, S., Sungur, J., Cakiroglu, H., Ertepinar, M. & Kaplowitz, M. (2009). Assessing pre-service teachers' environmental literacy in Turkey as a mean to develop teacher education programs. *International Journal of Educational Development*, 29, 426-436.
- Uzun, N. & Sağlam, N. (2006). Environmental attitude scale for high school students. *Journal of Hacettepe Education Faculty*, 30, 240-250.
- Yarmohammadian, M.H. (1998). *Lesson Planning Principles, Philosophical, Psychological, Sociological*. Tehran: Yadvareh Book Publising.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yin, R.K. (1984). *Case Study Research: Design and Methods*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Zehtab Yazdi, Y. (2008). A survey of knowledge, attitude and environmental behavior of Tehran University. *Master's thesis, Payame Noor University*, Tehran (In Persian).